

JM
2011

PRHA CHLUMNÍ (ARNIKA)

ARNICA MONTANA L.

1. Popis

Až 55 cm vysoká vytrvalá bylina. Stonek většinou nevětvený, plstnatě chlupatý. Přízemní listy vejčité, uspořádané v růžici. Stonkové listy v 1–2 párech, vstřícné, kopinaté. Velké jednořadé jazykovité květy oranžově žluté barvy. Celé květní úbory rostoucí často jednotlivě, někdy i po dvou až třech, jsou 5–8 cm široké. Rostlina aromaticky voní. Kvete od června do srpna.

2. Výskyt

Roste hlavně v podhorském až horském pásmu na kyselejších pastvinách, lukách, rašelinných půdách, vřesovištích a ve světlých lesích. Ojedinele i v nížinách, na lesních loučkách, rašelinách, vlhčích borovinách, hlavně na nevápenných půdách. Jedná se o evropský druh.

3. Vlastnosti, využití

Je to rostlina léčivá, v rukou laika se může stát prostředkem nebezpečným. Rozsah jejího použití je velice široký – od léčení pohmožděnin až po revmatismus či léčbu mrtvice. Její sběr vedl na mnoha místech ke zničení většiny původních lokalit. U nás je zákonem chráněná! Pro léčebné účely se užívá květ a oddenek. Arnikový květ bývá někdy zaměňován za květy omanu, kamzičnicku, hadího mordu apod.

JM
2011

BAŽANKA VYTRVALÁ

MERCURIALIS PERENNIS L.

1. Popis

Vytrvalá rostlina s jednoduchým stonkem, dorůstající výšky až 40 cm, a plazivým oddenkem. Listy má řapíkaté, vejčité kopinaté, až 12 cm dlouhé, tupě zubaté, vstřícné, nahlučené v horní části stonku. Květy oddělené dvoudomé. Samčí květy malé zelené, s bohatě kvetoucími klasnatými květenstvími. Samicí rostliny s květnými kloubíčky v paždích listů. Kvete od dubna do června. Květy mají dvoudílné semeníky. Bažanka se rozšiřuje především oddenky.

2. Výskyt

Roste často pohromadě s mařinkou vonnou a kyčelnicemi od nížin do horského pásma. Vyhledává stinné bukové a smíšené lesy s úrodnými, čerstvými, humózními, mírně kamenitými půdami, ale i v aluviích řek. Vyskytuje se především v centrální Evropě a izolovaně i v severní Africe.

3. Vlastnosti, využití

Je ukazatelem půd dobře zásobených vápnem. Patří mezi rostliny jedovaté a zároveň léčivé. Obsahuje saponiny, silici, hořčiny a trimetylanin. Vědecké jméno je odvozeno podle řecké báje od boha Merkura, který objevil léčivé síly bažanky.

74 09

BLEDULE JARNÍ

LEUCOJUM VERNUM L.

1. Popis

Jedna z nejkrásnějších jarních rostlin. Je 10 až 30 cm vysoká bylina. Z kulaté cibule již v předjaří vyhání v přízemní růžici 2–4 tmavozelené podlouhlé listy a současně stvol, na kterém vyrůstá z úžlabí listenu jeden, zřídka i dva květy. Květ je složen ze šesti okvětních lístků až 20 mm dlouhých, bílých, na konci se zelenavě, žlutou skvrnou. Podobají se ozdobným zvonkům. Rozkvétají od února až do března. Plodem je elipsoidní tobolka.

2. Výskyt

Nacházíme je ve stinných a vlhkých lužních lesích, na mokřích loukách a v olšinách z nížin až do hor. Rozšířena je ve střední a jižní Evropě.

3. Vlastnosti, využití

Tato půvabná a milá jarní rostlina se často pěstuje v okrasných zahrádkách a zpětně bývá vysazována do přírody. Poskytuje včelám první jarní pastvu. U nás je zákonem chráněná.

2010

ČESNEK MEDVĚDÍ

ALLIUM URSINUM L.

1. Popis

Vytrvalá, 20–50 cm vysoká, cibulkovitá bylina s dvěma přízemními, kopinatými, až 8 cm širokými a 20 cm dlouhými řapíkatými listy a bezlistým, více méně trojhranným stvolem. Květenstvím je řídký lichookolík. Bílé květy rozkvétají v dubnu až červnu. Plodem je tobolka. Podzemní světlé, štíhle podlouhlé cibulky, kterými se dobře rozmnožuje.

2. Výskyt

Často až kobercovité seskupení, především v stinných luzích, hájích, na čerstvých vlhčích půdách, od nížin až do podhorského pásma téměř celé Evropy.

3. Vlastnosti, využití

Silný fytoncidní účinek působí na kolonie mikroorganismů antibioticky. V poslední době se česnek medvědí pěstuje jako zelenina i v domácích zahrádkách. V časném jaru bujně rostoucí listy se používají k jarním léčivým kůrám a k ochucení jídel. Název medvědí získal zřejmě proto, že jej s oblibou vyhledávají a spásají medvědi po zimním spánku za účelem desinfekce a posílení zažívacího a vyměšovacího ústrojí.

JH
2011

DYMNIVKA DUTÁ

CORYDALIS CAVA (L.) SCHWEIGG. ET KOERTE

1. Popis

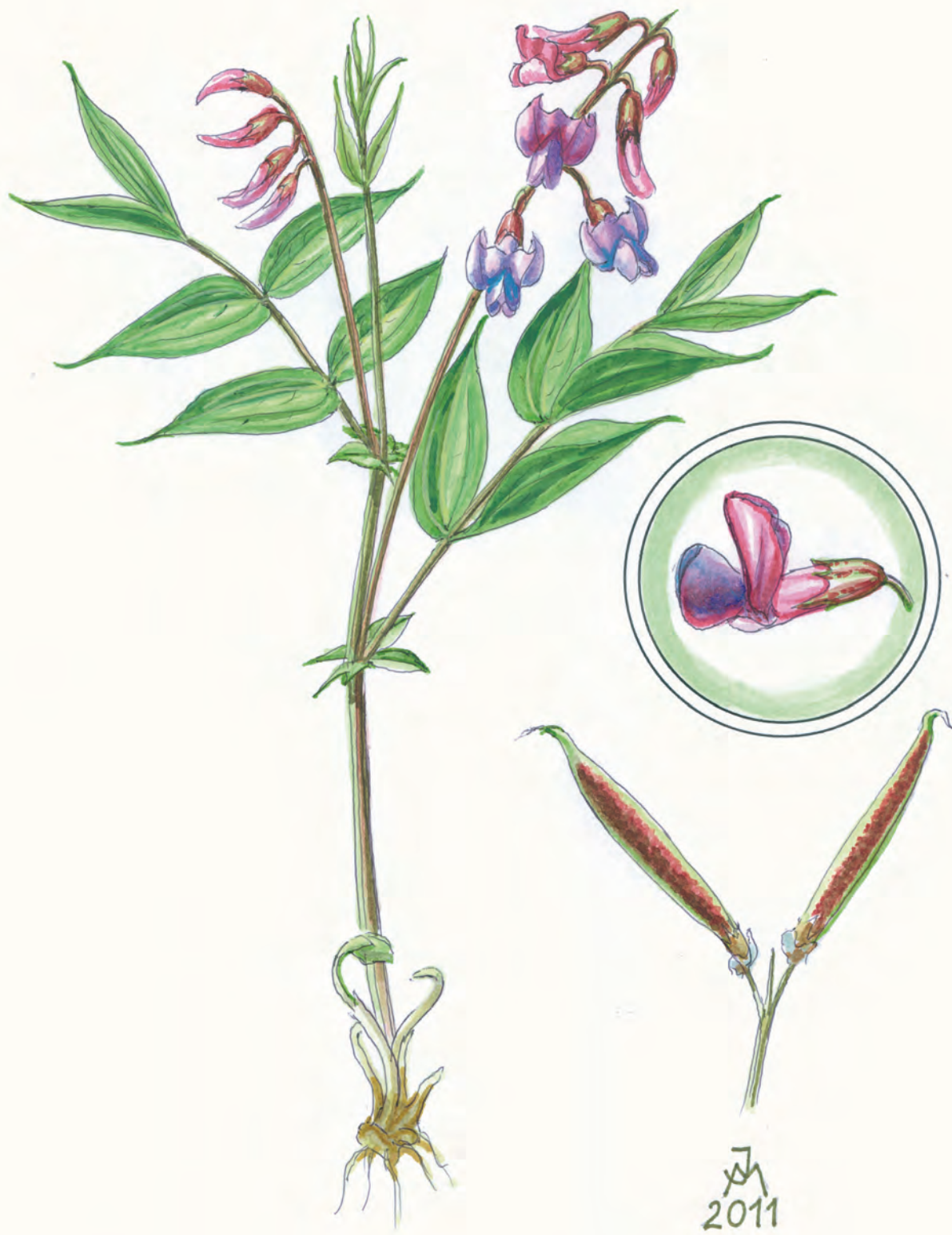
Je to vytrvalá, 10–30 cm vysoká bylina. Na vzpřímené, masité lodyze nese dva řapíkaté, střídavé, dvakrát trojčetné, sivě zelené listy. Červenavé, růžově až žlutobílé nebo bílé květy, tvoří hustý hrozen. Rozkvétající v březnu až květnu. Hlouběji v zemi má hnědou, kulovitou, dutou hlízku. Dozrávající plod se mění v tobolku obsahující černá, kulovitá a lesklá semena.

2. Výskyt

Je rozšířená ve světlých hájích a listnatých lesích, v křovinách, někdy i na loukách. Rychle se rozmnožuje a vytváří husté, souvislé nebo ostrůvkovité porosty od nížin až do pahorkatin. Roste v celé střední a jižní Evropě. Signalizuje humózní půdy a její různobarevné koberce jsou časnou jarní ozdobou našich hájů a lesů nížin až do podhůří.

3. Vlastnosti, využití

Poskytuje včelám a čmelákům rannou jarní pastvu. Je to rostlina léčivá, ale zároveň i jedovatá. Sbírá se hlíza, v době vegetačního klidu.

2011

HRACHOR JARNÍ (LECHA JARNÍ)

LATHYRUS VERNUS (L.) BERNH.

1. Popis

Motýlokvětá, vytrvalá, až 40 cm vysoká rostlina s rýhovanými, lysými lodyhami, naspodu se zakrnělými palisty a v hořejší části s 3–6 sudozpeřenými listy, složenými zpravidla z 3 párů vejčitých, přišpičatěných, 3–7 cm dlouhých lístků, se zpeřenou nervaturou. Květy, 1,5 cm dlouhé jsou uskupeny po 3–5 v řídký hrozen a to buď v jeden koncový, nebo dvou až třech v paždí listů. Rozkvétá v dubnu až v květnu, v teplých polohách již v druhé polovině března. Koruna květu je motýlovitá, pětičetná, souměrná, červenofialová, s modravými, posléze zelenomodrými křídly. Po odkvětu se vytváří kaštanově hnědý, až 6 cm dlouhý lusk, který obsahuje až 14 semen.

2. Výskyt

Vyskytuje se od nížin až do hor, na čerstvých, úrodnějších, spíše alkalických půdách. Hojný je zvláště v listnatých dubových a habrodubových lesích, mýtinách a světlinách. Rozšířen je v téměř celé Evropě. U nás roste více druhů hrachorů.

3. Vlastnosti, využití

Je to milá jarní bylina, zkrášlující zvláště podrost doubrav a signalizující úrodnější stanoviště s vápencovým podložím. Poskytuje hlavně čmelákům první jarní pastvu.

JA
2010

JAHODNÍK OBECNÝ

FRAGARIA VESCA L.

1. Popis

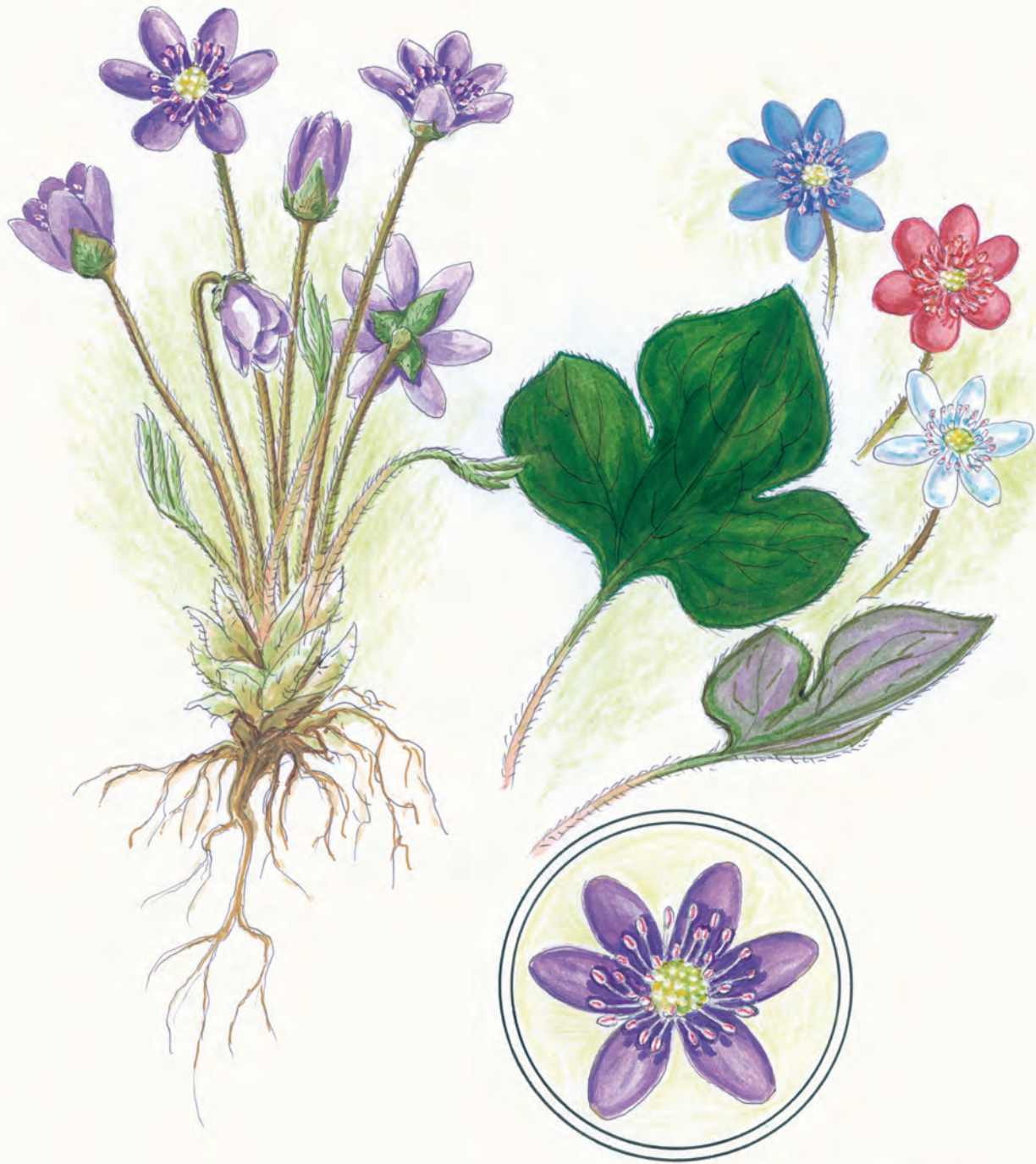
Vytrvalá bylina se šikmým a větvitým oddenkem, nadzemními plazivými výhonky, šlahouny a přízemními růžicemi trojčetných dlouze řapíkatých listů. Lodyhy 10–20 cm vysoké nesou v horní polovině několik bílých květů, které skládají chudokvětý okolíkovitý vrcholík. Bílé květy, stojící na delších a chlupatých stopkách, mají 5 korunních plátků. Na masitém lůžku sedí drobné semeníčky, které uzrávají v pecičkovité nažky. Ty sedí na povrchu lůžka, v době zralosti červeného a šťavnatě masitého. Plodem jsou drobné nažky, které tvoří souplodí – jahodu s odstávajícími zelenými kališními lístky. Kveté od dubna do září.

2. Výskyt

Roste hojně na slunných, travnatých místech a loukách, na pasekách, ve světlých lesích, na kamenitých stráních, na mezích a v příkopech, od nížin až do hor. U nás se vyskytuje v teplejších oblastech ještě jahodník truskavec. Rozšířena je skoro po celé Evropě a v Asii až po západní Sibiř.

3. Vlastnosti, využití

Zralá jahoda má svěží a sladkou chuť a příjemně voní. Slouží za potravu lidem, ale i zvěři a ptactvu. Plody mohou vyvolávat u některých jedinců kopřivku. Jako léčivá droga se sbírá v době květu rostliny list, která se suší ve stínu nebo při umělé teplotě nepřevyšující 40 °C. Při přípravě čajového nápoje se listy nevaří, ale pouze spaří. Droga působí mírně svíravě a protizánětlivě. Je silicím prostředkem pro rekonvalescenty.

JH
2010

JATERNÍK PODLÉŠKA

HEPATIC A NOBILIS SCHREBER

1. Popis

Vytrvalá až 15 cm vysoká rostlina s krátkým oddenkem, z něhož vzrůstá postupně shluk dosti kožovitých, trojlaločných, srdčitých, navrchu zelených, vespod hnědočervených až fialových listů, často setrvávajících na rostlině až do jara příštího roku. Azurově modré, někdy narůžovělé nebo bílé květy rozkvétají v březnu až květnu. Rostou jednotlivě na delších chlupatých stopkách. Výrazné květy jsou 2–3 cm široké, s 5–10 okvětními lístky a četnými bělavými tyčinkami.

2. Výskyt

U nás je dosti hojně rozšířená jarní hájová bylina rostoucí v listnatých lesích a křovinách v pásmu doubrav a bučin od nížin až do hor. Dává přednost čerstvým na vápno bohatým, vzdušným půdám. Rozšířena je především ve střední Evropě.

3. Vlastnosti, využití

Patří mezi nejkrásnější jarní byliny, z neznalosti je někdy zaměňovaná s violkami. Často je pěstována v zahradách. Rostlina je slabě jedovatá.

2011

KOKOŘÍK MNOHOKVĚTÝ

POLYGONATUM MULTIFLORUM (L.) ALL.

1. Popis

Liliovitá, 30 až 80 cm vysoká rostlina s olistěným, oblým nebo tupě hranatým stonkem. Listy má vejčité, střídavé, dvouřadě uspořádané, až 15 cm dlouhé. Bělavé, zvonkovité květy po 2–6 v úžlabních hroznech na převislých stopkách. Rozkvétá v květnu až v červnu. Plod je 1 cm široká, černomodrá, mírně ojířená bobule.

2. Výskyt

V podrostu stinných lesů a hájů, hlavně doubrav a bučin, ale i v křovinách. Vyhledává čerstvé, humózní, vápnité půdy od nížin až do podhorského pásma. Rozšířen je téměř po celé Evropě. Je spolehlivým ukazatelem příznivých půdních poměrů.

3. Vlastnosti, využití

Podobný je Kokořík vonný – *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce, který má vonné, obvykle jednotlivé květy. Setkáváme se s ním více v teplejších pahorkatinách na výhřevných vápnitých půdách a ve stepních společenstvech.

V pahorkatinách až podhorském pásmu je dosti hojný Kokořík přeslenitý – *Polygonatum verticillatum* (L.) All.
POZOR! Plody kokoříků obsahují jedovaté látky.

JA
2010

KONVALINKA VONNÁ

CONVALLARIA MAJALIS L.

1. Popis

10 až 30 cm vysoká vytrvalá bylina s rozvětveným plazivým, článkovitým oddenkem, z kterého vyrůstají převážně 2 listy elipticky kopinatého tvaru, na spodu objaté šupinatými pochvami. Květy rozkvétající v květnu až v červnu tvoří jednostranný hrozen. Jsou bílé, příjemně vonící. Okvětí je kulovitě zvonkovité s šesti krátkými odstávajícími cípy. Plody jsou živě červené bobule obsahující 2–6 zakulacených bledě žlutých až namodralých semen.

2. Výskyt

Roste v pospolitých společenstvích ve světlejších listnatých i smíšených lesích, v křovinách, v luzích a na horských loukách, od nížin až po subalpínské pásmo. Zvláště ji vyhovují humózní a jílovité půdy. Je rozšířená skoro v celé Evropě, Asii a na východ sahá až do Japonska a najdeme ji i v Severní Americe, kam byla zavlečena.

3. Vlastnosti, využití

Přestože je prudce jedovatá (i voda ve váze s květy konvalinek je jedovatá), patří mezi prastaré léčivé rostliny. Sbírá se nať, listy i květy. Z konvalinek se získává aromatická silice používaná v parfumerii. Listy slouží i k výrobě zeleného barviva. Uplatňuje se, zvláště její vyšlechtěné formy, v okrasném zahradnictví a květinářství.

109

LILIE ZLATOHLAVÁ

LILIUM MARTAGON L.

1. Popis

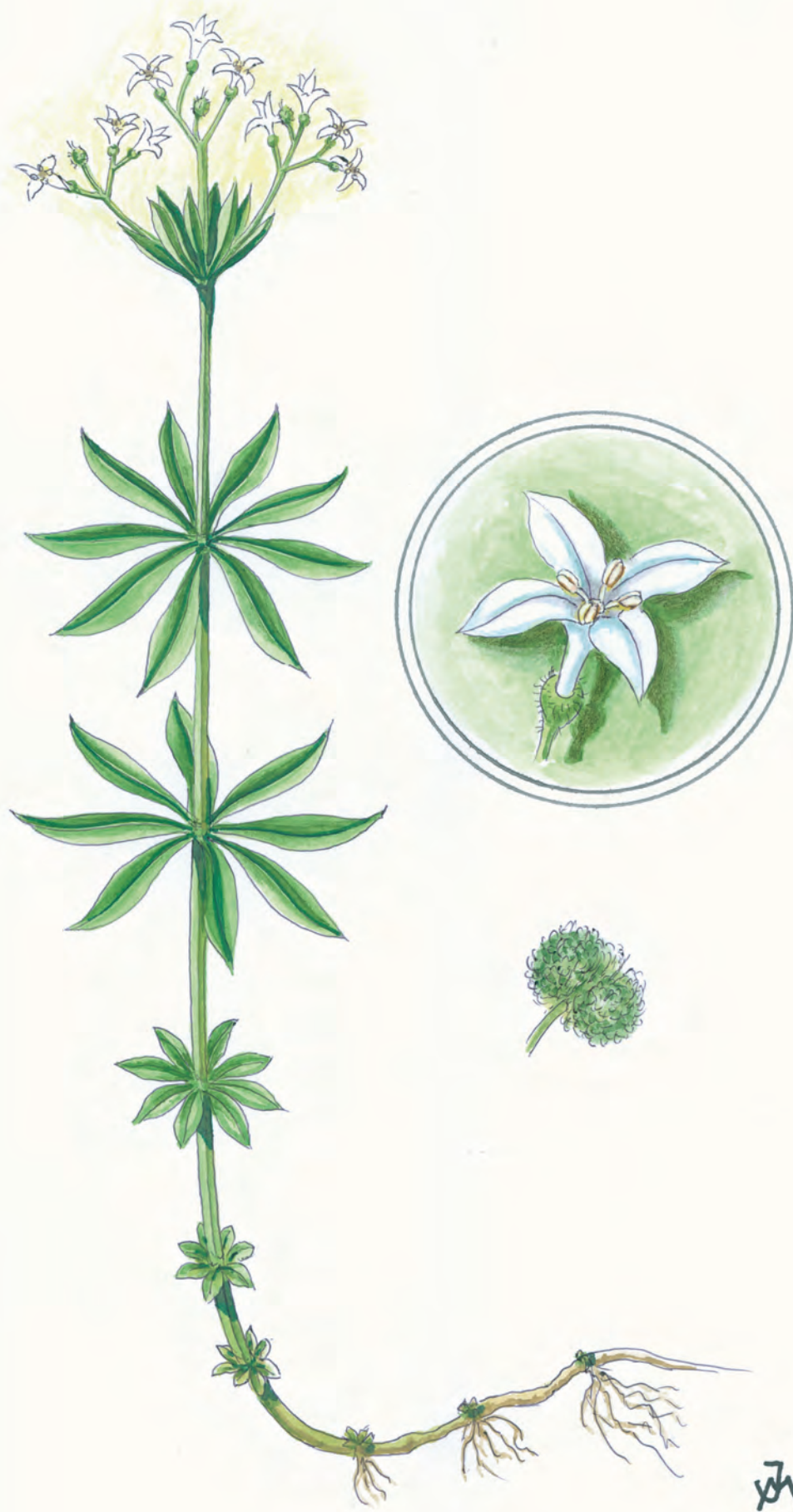
40 až 150 cm vysoká, vytrvalá bylina vyhánějící z podzemní šupinatě dužnaté cibule vzpřímenou lodyhu, která je hlavně v prostřední části porostlá přeslenitě sblíženými listy. Ty mají podlouhle kopinatý tvar délky až 15 cm, se zřetelnými podélnými žebry. Růžové, nachově skvrnitě květy uspořádané do konečného květenství ve tvaru volného hroznu jsou velmi krásné, obloukovitě dolů skloněné. Tvoří je šest okvětních lístků podlouhlého tvaru, 3–3,5 cm dlouhých, nazpět zatočených, nachové barvy, s tmavšími skvrnami. Prašníky jsou dlouze stopkaté, suříkově načervenalé. Kveté v červnu až srpnu. Plodem je tobolka s množstvím semen, 6–8 mm dlouhých.

2. Výskyt

Roste ve světlých listnatých lesích a křovinách od nížin vysoko do hor. Dává přednost vápencovým půdám. Vzácně, zvláště ve vyšších polohách se můžeme setkat s lilii cibulkonosnou. Jedná se o euroasijský druh.

3. Vlastnosti, využití

Je to rostlina u nás chráněná zákonem. Často se s ní a jejími odrůdami, formami a kultivary setkáváme i v zahradkách, parcích a na skalkách, kde se pěstuje pro ozdobu. V minulosti byla využívána i v léčitelství, a to především porodními bábami.

JK
2010

MAŘINKA VONNÁ

ASPERULA ODORATA L.

1. Popis

Vytrvalá bylina s plazivým oddenkem. Má jednoduché hranaté lodyhy, 10–30 cm vysoké s 6–9 četnými přesleny kopinatých listů. Čtyřčetné, bělavé, vonné květy uspořádané ve vidlanovitých, koncových květenstvích. Kvete od května do června.

2. Výskyt

Ve stinných lesích, hlavně bukových. Na úrodnějších čerstvých půdách vytváří rozsáhlé porosty, od nížin až do horského pásma. Je rozšířena v Evropě, Střední Asii a Japonsku a zavlečena byla do Severní Ameriky.

3. Vlastnosti, využití

Obsahuje sloučeniny kumarinu, který se uvolňuje zvláště při vadnutí rostliny (mařinková vůně). Stará léčivá bylina. Sbírá se nať krátce před květem. V malých dávkách organismus posiluje a uklidňuje. Pro svou vůni se přidávala do tabáku, vína a vyráběl se z ní i prostředek proti molům. Použití větších dávek je však zdraví nebezpečné.

JH
2011

MATEŘÍDOUŠKA OBECNÁ

THYMUS SERPYLLUM L.

1. Popis

Je vlastně polštářovitě rostoucí až 10 cm vysoký polokeřík s mírně zdřevnatělými větvíčkami z čeledi hluchavkovitých. Lodyhy jsou vystoupavé nebo plazivé, oblé až čtyřhranné, více či méně ochlupené. Vstřícné lístečky 7–15 mm dlouhé, okrouhlovejčitého až čárkovitého tvaru, mírně kožovité, přisedlé nebo s krátkým řapíkem, lysé i chlupaté. Květy drobné, světlé až tmavě nachové. V úžlabí lístků má 3–6 kvítků, na konci stonků nahlučených. Kvete od května do září a plodem jsou mírně zploštělé kulovité tvrdky.

2. Výskyt

Roste na suchých stráních, mezích, okrajích cest, pastvinách, vátých písčích a hájích od nížin až do horského pásma, především střední a severní Evropy. U nás můžeme nalézt ještě např. mateřídoušku tymián, polejovitou, časnou nebo úzkolistou.

3. Vlastnosti, využití:

Je to rostlina velice mnohotvárná, někdy jsou různé vnitrodruhové formy popisovány jako samostatné druhy. Rozemnuté listy silně kořenitě vonní. Vonné silice a těkavé oleje s thymolinem, jsou silným antiseptikem s léčivými fytoncidy. Mateřídouška je vylučuje do svého okolí zvláště v teplém až horkém slunném počasí. Patří mezi staré a oblíbené léčivé rostliny. Nezdřevnatělá nať se sbírá krátce před květem nebo v květu od června do září. Užívá se vnitřně v nálevu při katarrech dýchacích cest, při dráždivém a černém kašli, při poruchách žaludečních a střevních a proti průjmům. Zevně v obkladech nebo koupelích při hnisavých ranách.

2010

NÁPRSTNÍK ČERVENÝ

DIGITALIS PURPUREA L.

1. Popis

Dvouletá vzhledově atraktivní, 60–180 cm vysoká bylina s nevětvenou, plstnatou lodyhou. Má podlouhlé, vejčité listy s křídlatým řapíkem, až 15 cm dlouhé. V prvním roce se vytvoří přízemní růžice listů, ve druhém pak vyroste přímá lodyha s květy. Květní koruna má sytě nachovou barvu, uvnitř tmavěji skvrnitou. Vejčité, kalištní cípy jsou tupé. Rozkvétá od června do srpna. Květy jsou až 6 cm dlouhé, bachratě zvonkovitého tvaru. Plod je dvoupouzdrá tobolka s četnými semeny.

2. Výskyt

Setkáváme se s ní v podhorském až horském pásmu na pasekách, při okrajích cest a ve světlých lesích. Častější v severozápadních Čechách. Rozšířen je především v západní a jihozápadní Evropě.

3. Vlastnosti, využití

Je to bylina jedovatá a zároveň léčivá. Obsahuje silně účinné purpureaglykosidy a saponiny. V rukou neznalého člověka jde o nebezpečný jed, v rukou lékaře se stává lékem upravujícím srdeční poruchy. Zvyšuje vylučování moči z těla a zabraňuje škodlivému hromadění vody v těle. Náprstník je oblíbenou okrasnou rostlinou. Vedle náprstníku červeného je častý i náprstník velkokvětý se žlutavými květy a jiné velkokvěté a pestrokvěté variety, formy a míšenci.

ORSEJ JARNÍ

FICARIA VERNA HUDS.

1. Popis

Jedna z prvních kvetoucích jarních bylin, 10–20 cm vysoká. Postranní kořeny má hlízkovitě ztloustlé, lodyhy s poléhavým až vystoupavým stonkem, na kolénkách někdy kořenujícím. Již v předjaří můžeme pozorovat první přízemní lístečky, které mají srdčitý až ledvinitý tvar, jsou mělce zubaté, až celokrajné, masně lesklé, s delšími řapíky. Zářivě zlatožluté, 1,5–3 cm široké květy mají 12 protáhlých korunních plátků. Na slunných místech rozkvétá orsej již v březnu, naplno rozkvétá v dubnu až v květnu. K časnému růstu a rozkvětu využije doby, kdy listnaté stromy a keře ještě neraší a sluneční světlo se dostane k půdě. Množí se většinou vegetativně, za pomoci pacibulek, které se vyvíjejí v paždí listů. Koncem května nadzemní část této byliny odumírá a zdá se, jako by se po ní „slehla zem“. Plodem jsou nažky, které jsou obvykle zakrnělé.

2. Výskyt

Setkáváme se s ní nejčastěji na zastíněných místech, na vlhčích stanovištích v listnatých lesích, hájích, v křovinách, na loukách, v prameništích a okrajích potůčků. Roste pospolitě, od nížin až do podhorského pásma. Je evropským druhem, druhotně se vyskytující i v Severní Americe.

3. Vlastnosti, využití

Vedle milého předjarního a jarního zjevu, signalizuje lesníkům úrodné, čerstvé humózní půdy a teplejší lokality. Pozor – starší rostliny jsou jedovaté!

JH
2011

PLICNÍK LÉKAŘSKÝ

PULMONARIA OFFICINALIS L.

1. Popis

Vytrvalá, 15–30 cm vysoká, drsně štětinatá bylina s rozvětveným oddenkem a listy často světle skvrnitými. Jednoduchá lodyha je zakončena vijanem nálevkovitých, červenofialových až modravých květů, rozkvétajících od března do dubna. Plodem je tvrdka.

2. Výskyt

Setkáváme se s ním od nížin do podhorského pásma na úrodných a čerstvých půdách, v hájích, křovinách a světlých lesích. V našich lesích roste ještě plicník horský a plicník tmavý, s neskvřnitými listy, a plicník úzkolistý. Rozšířen je téměř v celé Evropě.

3. Vlastnosti, využití

Patří mezi vyhledávané léčivé rostliny. Kvetoucí nař se sbírá od dubna do května. V léčitelství se využívá především proti zánětům, nemocem dýchacích cest a trávícího ústrojí a pro zvýšení srážlivosti krve. V některých zemích se mladé listy přidávají do jarních salátů. Uplatňuje se také v okrasném zahradnictví.

2011

PODBĚL LÉKAŘSKÝ (PODBĚL OBEČNÝ)

TUSSILAGO FARFARA L.

1. Popis

Nižší 10–20 cm vysoká, vytrvalá rostlina, vyhánějící z výběžkatého šupinatého plazivého oddenku nevětvené, šupinami porostlé květní lodyhy zakončené jedním úborem žlutých květů 30–40 mm širokých. Rozkvétají v březnu až dubnu před růstem větších srdčité okrouhlých listů, na okraji zubatých a na rubu obrostlých vrstvičkou bělošedé plsti. Plodem je válcovitá nažka s chmýřím.

2. Výskyt

Nejčastěji rostou na těžkých jílovitých, vlhčích půdách, na pasekách, březích potoků, příkopech, náspech, skládkách výkopových zemin, v lomech, šterkovištích a zamokřených polích, od nížin až po horské pásmo. Je pionýrskou rostlinou a v průběhu sukcese mizí. Je evropským druhem s přesahem do Asie.

3. Vlastnosti, využití

Je to otužilý milý posel předjaří a jara. Patří mezi hojně užívané léčivé rostliny. Květy se sbírají časně z jara, listy v květnu až červnu. Suší se na slunci. Obě drogy se užívají vnitřně v nálevu při nachlazení, uvolňují hleny při kašli a pro jejich přítomnost nelze sušený podběl zakoupit ani jako součást čajových směsí. Urychlují hojení ran, list působí mírně močopudně. V lidovém lékařství se používá obklad z čerstvých listů na kloubní bolesti při revmatismu, dně, při zánětu žil a na špatně se hojící rány. Pozor však na záměnu listů s devětsílem. Včelám poskytuje nektar i pyl.

५०९

PRVOSENKA JARNÍ (PETRKLÍČ)

PRIMULA VERIS L.

1. Popis

Vytrvalá bylina, až 20 cm vysoká, s krátkým oddenkem a hustými kořínky. Variabilní listy nahromaděné v přízemní růžici, jsou podlouhle vejčité, na rubu svraskalé, hrbolaté, s okrajem tupě vroubkovitým, na rubu chmýřité. Sírově žluté květy uspořádané v koncový okolík, na vrcholu až 20 cm dlouhého, bezlistého, jemně pýřitého stvolu, mají delší stopku, nažloutle zelený kalich se zvonkovitě skloněnou, trubkovitou, na hoře rozšířenou, vonnou korunou, na bázi s oranžově skvrnitými laloky. Kvete koncem března až v květnu. Plodem je tobolka

2. Výskyt

Roste na slunných loukách, v křovinách, ve světlých lesích, hájích, v nížinách a pahorkatinách. Je rozšířena především v Evropě. Kromě prvosenky jarní vyskytuje se u nás ještě několik druhů a poddruhů např. prvosenka obecná, vyšší a nejmenší.

3. Vlastnosti, využití

Je to rostlina léčivá, květ se sbírá v dubnu a květnu, oddenek před začátkem vegetace. Vzhledem k saponinům obsaženým v prvosence je nutné užívat drogu pod dohledem lékaře. V okrasném zahrádkářství, hlavně na skalkách, se pěstuje mnoho cizích druhů prvosenek a pestře zbarvených zahradních kříženců.

JK
2010

SASANKA HAJNÍ

ANEMONE NEMOROSA L.

1. Popis

Vytrvalá, 10 až 15 cm vysoká bylina s plazivým, žlutohnědým oddenkem. Květní lodyha je jednoduchá, se 3 řapíkatými, růžicově rozloženými listy. Květy 2–4 cm široké s 6–12 okvětními lístky, uvnitř bílých, z vnějšku často s červenofialovým nádechem. Uvnitř květu spatříme výrazné žluté tyčinky a pýřité pestíky. Kvete od března do května. Plody jsou malé, téměř kulovité, hustě a krátce chlupaté.

2. Výskyt

Vyskytuje se hojně ve stinných a vlhčích listnatých lesích, hájích, v křovinách a na loukách od nížin až po horské pásmo. Často tvoří souvislý porost hlavně na čerstvých až vlhkých humózních půdách. V teplejších oblastech a vápnatém podloží roste sasanka pryskyřníkovitá se žlutými květy a zákonem chráněná sasanka lesní, které vyhovují i sušší a lesostepní lokality. Je to především evropský druh, který východně zasahuje až po střední Povolží.

3. Vlastnosti, využití

Sasanka je milá bylina ohlašující nástup jara. Budme si však vědomi, že sasanky obsahují začerstva jedovaté látky způsobující zvláště u citlivějších lidí, puchýře a u pasoucího se dobytka střevní záněty a krvavou moč.

Mog

SNĚŽENKA PODSNĚŽNÍK

GALANTHUS NIVALIS L.

1. Popis

Nízká, cibulkovitá rostlina. V únoru až v dubnu vyrůstají z podzemní cibulky, obalené v hnědých šupinách, dva čárkovité, sivozelené, asi 5–10 mm široké a 10 cm dlouhé listy a až 30 cm vysoký přímý květní stvol. Na jeho vrcholu v paždí zelenavého, bíle blaniťe spojeného listenu vyrůstá na tenké stopce vždy jen 1 květ. Skládá se z 3 vnějších okvětních lístků vypouklých a bílých a z 3 vnitřních lístků, které jsou o polovinu kratší, přímé, na konci srdčitě vykrojené a ozdobné zelenou kresbou. Šest tyčinek má kopinaté nitky a žluté prašníky.

2. Výskyt

Roste na humózních půdách v lužních lesích, hájích, v křovinách, podél potoků a řek, druhotně na loukách od nížin až do podhůří a je evropským druhem.

3. Vlastnosti, využití

Semeník složený ze tří plodolistů uzrává v trojpouzdrnou tobolku, obsahující semena opatřená rohovitým přívěskem. Semena roznáší např. mravenci, kterým chutná rohovitý přívěšek. Stálým trháním květů na tržní prodej byla na mnoha místech téměř vyhubena. Proto je u nás chráněná zákonem. Naopak je v poslední době hojně vysazována pro okrasu v zahrádkách, ale i ve volné přírodě. Včelám poskytuje nektar a pyl.

J
2011

ŠŤAVEL KYSELÝ

OXALIS ACETOSELLA L.

1. Popis

Jedna z nejrozšířenější lesních bylin, vysoká 5–15 cm, s dužnatě šupinatým oddenkem a zakrnělou lodyhou. Listy přízemní, řapíkaté, trojčetné, podobné jetelovým lístkům. Bělavě, růžově žilkované květy na dlouhých stopkách jsou složeny z pěti lístků kališních a pěti lístků korunních, se žlutavou skvrnkou v dolní části. Kvetे v dubnu až květnu. Květy se rozevírají mezi 9–10 hodinou dopolední a zavírají mezi 17–18 hodinou. Zavření květů a ohnutí jejich stopek během dne ohlašuje příchod deště. Podobně reagují i listy.

2. Výskyt

Vyskytuje se od nižších pahorkatin až do subalpínského pásma, v různých lesních společenstvech, hlavně však v stinných smrčinách a jedlinách téměř celé Evropy, Asie a zasahuje i do Japonska. Nejlépe se mu daří na kyprých, vlhčích, středně kyselých, humózních půdách, na kterých vytváří celé porosty. Pro lesníky se stává ukazatelem dobrých bonit smrkových porostů.

3. Vlastnosti, využití

Rostlina obsahuje jedovatou kyselinu oxalovou (šťavelovou), proto pozor na děti, které z nerozumu někdy příjemně a osvěživě kysele chutnající lístky trhají a žvýkají.

AM
2011

VIOLKA VONNÁ

VIOLA ODORATA L.

1. Popis

Je to vytrvalá nízká rostlinka 10–15 cm vysoká s krátkým tlustým oddenkem. Kořenující výběžky jsou 10–20 cm dlouhé. Tmavě zelené listy má široce ledvinovitě srdčité, vroubkované a vyrůstající v přízemní růžici. Vonné, tmavě fialové (zřídka i bílé) květy rozkvétající od března do dubna. Mimo těchto květů, které opyluje různý hmyz, vyrostou v létě na dlouhých výběžcích nenápadná kvítka, která se neotvírají a opylují se vlastním pylem. Plod je kulovitá tobolka, krátce a hustě chlupatá.

2. Výskyt

Roste v hájích, lesích, křovinách, trávnicích i zahrádkách, zvláště na úrodných půdách a často v blízkosti lidských příbytků, od nížin až po horské pásmo. Původní vlastí jsou pravděpodobně oblasti od Mezopotámie a Kavkazu až po krajiny kolem Středozemního moře a roste také v severní Africe. U nás se vyskytuje více druhů violek. Např. hojná violka lesní, skalní, nízká, psí, chlumní, srstnatá, bahenní, trojbarevná a jiné.

3. Význam, využití

Je ze všech violek nejznámější. Pro svoje příjemně vonící květy odedávna užívaná v parfumerii. Je to bylina léčivá. Užívá se oddenek, který se sbírá na podzim a někdy i nať, která se sbírá v době květu rostliny. Droga obsahuje hlavně saponiny. Užívá se v nálevu proti kašli a při kataru průdušek, řidčeji jako močopudný prostředek a při kloubovém revmatismu a i zevně na špatně se hojící rány.

2011

VRBOVKA (VRBKA) ÚZKOLISTÁ

EPILOBIUM ANGUSTIFOLIUM L.

1. Popis

Až 2 m vysoká bylina s pevnou, vzpřímenou, olistěnou lodyhou. Kopinaté až 15 cm dlouhé a 2 cm široké, na rubu žilkované listy, svrchu tmavozelené, na rubu šedozelené jsou střídavě uspořádané. Čtyřčetné, nachově načervenalé květy postupně rozkvétají v červnu až zří v bohatém koncovém hroznu. Tobolka až 5 cm dlouhá po uzrání puká a drobná semena za pomoci bělavého chmýří roznáší vítr do širokého okolí.

2. Výskyt

Díky tomu se vrbka velmi rychle šíří na lesních mýtinách, lesnatých stráních, březích potoků a jezer a na náspech, kde tvoří často rozsáhlé souvislé plochy od nížin až do subalpínského stupně. Vyskytuje se téměř v celé Eurasii, Severní Americe a Grónsku. Je to rostlina slunná, vytrvalá, pionýrská, chránící půdu.

3. Vlastnosti, využití

Při přirozené nebo umělé obnově lesa není vážnou překážkou pro růst semenáčků a sazenic, protože nevytváří husté drny a z jara se vyvíjí ze semen jen velmi pomalu. Poskytuje včelám hojnost pylu a nektaru. Listy se používají i k výrobě čajových nálevů.

2011

ZVONEK OKROUHLOLISTÝ

CAMPANULA ROTUNDIFOLIA L.

1. Popis

Krásná, vytrvalá bylina s 15 - 40 cm vysokou vystoupavou až přímou lodyhou. Přízemní výhonky mají okrouhle srdčité listy. Stonkové listy, jsou úzce kopinaté. Typická květní koruna zvonkovitého tvaru a modré barvy, je přibližně 1,5 cm dlouhá. Kvete od května do října. Plodem je tobolka.

2. Výskyt

Sušší louky a trávníky, skalnatá místa, vřesovitě, okraje cest, řídké světlé lesy. S oblibou roste na lehčích, písčitých půdách. Rozšíření od nížin až do hor mírného pásma Evropy a Asie. U nás se v přírodě vyskytuje více druhů zvonků. Například broskvolistý, český, rozkladitý, řepkovitý, kopřivolistý, klubkatý a další.

3. Vlastnosti, využití

Rozkvetlé zvonky nás doprovázejí přírodou po celé léto. Hojně se také pěstují v okrasném zahradnictví. Zahradní zvonek mívá bílou, růžovou a modrou květní korunu až 4 cm dlouhou.

Žákům a studentům vyhledávání a určování druhů zvonků přinese nejenom poučení, ale i krásné chvíle prožité v přírodě.